

Blok tematyczny: Prawo archiwalne

Katarzyna Plewka

Rozdwojenie jaźni, czyli jak opracowywać dokumenty dźwiękowe w archiwach państwowych bez spójnych aktów normatywnych

Niniejszy tekst jest streszczeniem referatu, który zostanie wygłoszony podczas Zjazdu. Pełny tekst zostanie opublikowany po Zjeździe i oprócz szczegółowego omówienia treści poszczególnych zarządzeń zawierać będzie także uwagi i sugestie uczestników dyskusji toczonych wokół tematu wskazówek metodycznych.

W 2020 r. archiwa państwowe zgromadziły łącznie 99 985 jednostek dokumentów dźwiękowych¹, przy ogólnej liczbie jednostek dokumentacji archiwalnej 43 060 022. Oznacza to, że ten rodzaj dokumentacji to jedynie 0,23% zasobów archiwalnych sieci. Mniejszy procent stanowią tylko dokumenty filmowe i materiały sfragistyczne. Blisko 65% dokumentów dźwiękowych z zasobu archiwów państwowych przechowuje Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC). Od 2020 r. jest to 64 985 jednostek archiwalnych (j.a.), z czego 251 j.a. jest opracowanych – posiada zatwierdzone inwentarze archiwalne, 39 439 j.a. częściowo opracowanych, 1672 j.a. zinwentaryzowanych w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej (ZoSIA) i reszta czekająca na zinwentaryzowanie, ale posiadająca ewidencję w postaci bardzo szczegółowych spisów zdawczo-odbiorczych. Z tego 22 935 j.a. stanowią dokumenty dźwiękowe z Przedsiębiorstwa Państwowego „Polskie Nagrania”, będące utworami w myśl ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, posiadająca własne numery identyfikacyjne nadane przez twórcę, funkcjonujące przez lata w przestrzeni publicznej. Opracowanie i udostępnianie tej dokumentacji stanowić będzie prawdziwe wyzwanie dla archiwistów NAC.

Różnorodność technik, form i celów, dla których powstawała i powstaje obecnie dokumentacja dźwiękowa, a także ochrona interesów prawnych twórców fonogramów, często rozbieżnych z wykonywaniem przez archiwa zadań statutowych związanych z udostępnianiem materiałów archiwalnych użytkownikom, wymusza wprowadzenie jasnych

¹ Na podstawie sprawozdania z działalności archiwalnej za 2020 r.

wskazówek i regulacji, zrozumiałych dla każdego archiwisty, także tego który bardzo rzadko spotyka się z takimi materiałami archiwalnymi.

Zarządzenie Nr 27 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 sierpnia 1972 r. w sprawie opracowywania nagrań w archiwach państwowych obchodzi pięćdziesięciolecie istnienia i wciąż jest normatywym obowiązującym. Zarządzenie zawiera instrukcję w sprawie opracowywania nagrań i załączniki: zał. nr 1 Metryczka nagrania – karta katalogowa główna; zał. nr 2 Karta odsyłaczowa do karty głównej; zał. nr 3 Księga inwentarzowa dla zbioru nagrań; zał. nr 4 Karta skorowidza alfabetycznego autorów i wykonawców; zał. nr 7 Karta korzystającego. Uzpełnieniem informacji na temat opisu, rodzaju nagrań dźwiękowych i współczesnych (lata siedemdziesiąte XX w.) nośników dźwięku była m.in. publikacja autorstwa Heleny Karczowej z 1979 r. „Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy i nagrania)”.

Decyzja nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do spraw analizy i kierunków nowelizacji wskazówek metodycznych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych rozpoczęła dyskusję nad koniecznością zmian w przepisach i dostosowania ich do standardów Międzynarodowej Rady Archiwów oraz m.in. opracowanie narodowej normy opisu archiwalnego. Zespół rekomendował opracowanie szczegółowych wytycznych porządkowania specyficznych rodzajów materiałów, w tym dokumentów fonicznych – już nie nagrań. Zaproponowany projekt modyfikacji wskazówek opracowania nagrań z maja 2008 r. wprowadzał niewielkie zmiany w obowiązującym zarządzeniu i pozostał jedynie w fazie projektowej. Kolejne prace w tym zakresie zostały podjęte przez NAC w 2015 r. i ponownie nie zostały zaakceptowane i wdrożone.

Rok 2018 przyniósł zmianę wielu przepisów, co było owocem działania Centralnej Komisji Metodycznej (CKM). Zmiana kluczowych aktów normatywnych, w tym Zarządzenie nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie ewidencjonowania zasobu archiwalnego w archiwach państwowych, oraz wprowadzenie jako obowiązującego w całej sieci archiwalnej systemu ZoSIA, wiązało się z wznowieniem prac w zakresie audiowizualiów. CKM przygotowała projekt zarządzenia w sprawie zasad

porządkowania i inwentaryzacji dokumentów dźwiękowych i filmowych w archiwach państwowych, dostosowany do nowych przepisów, a przede wszystkim nowych technik zapisu, postaci i rodzaju dokumentacji. Projekt został opublikowany na stronie internetowej archiwa.gov.pl, także rozestany do archiwów i środowisk akademickich do konsultacji. Podobnie jak jego poprzednicy nigdy nie doczekał się wprowadzenia i stosowania.

Ogłoszona w 2021 r. „Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030”, jako jeden z celów operacyjnych wymienia opracowanie i wdrożenie kanonów działalności archiwalnej, a w tym m.in. opracowanie i wdrożenie zestawu nowoczesnych polityk zarządzania i integracji narodowego zasobu archiwalnego w zakresie gromadzenia, ochrony, opracowania i udostępniania. W marcu 2022 r. przy CKM powstał zespół roboczy, którego zadaniem jest aktualizacja projektu Normy Opisy Materiałów Archiwalnych 0.1 (NOMA 0.1), która może być punktem wyjścia do tworzenia spójnych wskazówek postępowania z dokumentacją, w tym z dokumentami dźwiękowymi.